

2020 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus įgyvendinimas Lietuvoje

Monika Sirvydytė

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1807-1729>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6170
El. paštas monika.sirvydyte@tf.stud.vu.lt

Transposition of the EU Directive 2020/1828 on Representative Actions for Consumer Collective Interests in Lithuania

Monika Sirvydytė

(Vilnius University (Lithuania))

This article examines the implementation of Directive (EU) 2020/1828 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on representative actions for the protection of collective consumer interests in Lithuania. The study highlights the Directive's significance for the protection of collective consumer interests, analyses the legislative choices made, and critically assesses certain statutory provisions. The research reveals that the absence of a regulated and effective funding system for representative actions in the Directive reduces the potential for significant advancements in consumer collective interest protection. An assessment of the national regulation indicates a lack of thorough argumentation regarding certain procedural aspects of representative actions, as well as a missing systemic approach to civil procedure law and consumer procedural safeguards.

Keywords: collective claims, representative actions, group actions, consumer collective interests, representative actions.

2020 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus įgyvendinimas Lietuvoje

Monika Sirvydytė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Straipsnyje analizuojamas 2020 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus įgyvendinimas Lietuvos civilinio proceso teisėje.

Received: 30/05/2025. **Accepted:** 22/10/2025

Copyright © 2025 Monika Sirvydytė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Tyrime atskleidžiama Direktyvos reikšmė vartotojų kolektyvinio intereso gynybai, analizuojami įstatymų leidėjo pasirinkimai bei kritiškai įvertinamos kai kurios statutinės teisės nuostatos. Atliktu tyrimu atskleista, kad, Direktyvoje nereglamentavus veiksmingos atstovaujamojo ieškinių finansavimo sistemos, proveržio vartotojų kolektyvinio intereso gynybos srityje potencialas mažėja. Vertinant nacionalinį reglamentavimą išryškėja argumentavimo dėl tam tikrų atstovaujamojo ieškinių nagrinėjimo ypatumų ir sisteminio požiūrio į civilinio proceso teisę bei vartotojų procesines garantijas trūkumas.

Pagrindiniai žodžiai: kolektyviniai ieškiniai, atstovaujamojo ieškiniai, grupės ieškiniai, vartotojų kolektyvinis interesas, vartotojų viešasis interesas.

Įvadas

Vartotojų kolektyvinio intereso gynybos svarba šiandien neabejojama, t. y. būtent kolektyviniai ieškiniai laikomi priemone, galinčia išspręsti keletą reikšmingų problemų, su kuriomis, siekdami savo teisių gynybos, susiduria pavieniai vartotojai. Visų pirma, kolektyviniais ieškiniiais sprendžiama racionalios apatijos (angl. *rational apathy*) problema – pavieniai vartotojai gali būti patyrę nedidelę žalą, tad, įvertinus bylinėjimosi išlaidas, racionalus vartotojo sprendimas dažnu atveju yra neinicijuoti savo teisių gynybos. Kolektyviniai ieškiniai taip pat leidžia adresuoti informacijos disbalanso problemą – dažnu atveju vartotojai nėra susipažinę su teisiniais niuansais ir gali net nežinoti, kad jų teisės buvo pažeistos ir (ar) kaip jas veiksmingai apginti. Kolektyvinių ieškinių nauda akivaizdi ir prevenciniu aspektu – verslo subjektai, žinantys, kad vartotojai gali efektyviai apsiginti naudodami kolektyvinius ieškinius, yra linkę daugiau dėmesio skirti tinkamai įgyvendinti vartotojų teises. Galiausiai, kolektyvinė vartotojų teisių gynyba prisideda prie teisinės sistemos efektyvumo – užuot nagrinėję šimtą panašių bylų, teismai turi galimybę ginčą išspręsti viename procese. Vis dėlto, nepaisant šių privalumų, kolektyviniai ieškiniai kelia ir tam tikrų iššūkių – pavyzdžiui, reikia sukurti efektyvią tokių ieškinių finansavimo sistemą, apsispręsti dėl *opt-in* ir (ar) *opt-out* sistemos taikymo, nustatyti subjektus, galinčius pareikšti kolektyvinius ieškinius, užkirsti kelią galimiems grupės atstovo ir grupės narių interesų konfliktams ir kt.

Šie klausimai Europos Komisijos darbotvarkėje atsidūrė dar praėjusiame amžiuje, tačiau galimybė kolektyviai reikalauti kompensacinio pobūdžio teisių gynimo priemonių buvo reglamentuota tik 2020 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamojo ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB (toliau – Atstovaujamojo ieškinių direktyva arba Direktyva). Lietuvoje Direktyvą įgyvendinantis reglamentavimas įsigaliojo nuo 2023 m. birželio 25 dieną.

Taigi šio straipsnio aktualumą lemia atstovaujamojo ieškinių reglamentavimo naujumas bei masinis šio instituto pobūdis subjektų atžvilgiu. Straipsnyje nagrinėjamas *objektas* – atstovaujamojo ieškinių reglamentavimas. Straipsnyje keliamas klausimas, ar naujasis reglamentavimas leis pasiekti proveržį vartotojų kolektyvinio intereso gynybos srityje arba bent jau lems reikšmingą pokytį veiksmingesnės sistemos link. Atsižvelgiant į tai, kad Direktyva yra minimalaus derinimo, be to, ja reglamentuojami tik kai kurie bylų dėl atstovaujamojo ieškinių nagrinėjimo aspektai, šio instituto sėkmė (arba nesėkmė) nemažai priklauso ir nuo to, kaip šis institutas bus įgyvendintas nacionalinėje teisėje. Ieškant atsakymo į pirmiau nurodytą klausimą, reikia įvertinti ir tai, kaip Direktyvą nacionalinėje teisėje įgyvendino Lietuvos įstatymų leidėjas. Pažymėtina, kad straipsnyje nesiekama pateikti išsamaus (baigtinio) atstovaujamojo ieškinių nagrinėjimo taisyklių įvertinimo ar pasiūlyti bendrą šių ieškinių nagrinėjimo sistemą – tokia užduotis turėtų būti platesnio mokslinio tyrimo objektas. Šiuo straipsniu yra siekiama tik išryškinti kai kuriuos probleminius atstovaujamojo ieškinių reglamentavimo aspektus ir paskatinti mokslinę diskusiją dėl šio instituto reglamentavimo.

Nurodytam tikslui pasiekti reikia įgyvendinti šiuos *uždavinius*: 1) nustatyti Atstovaujamųjų ieškinijų direktyvos reikšmę vartotojų kolektyvinio intereso gynybai; 2) įvertinti Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktą Atstovaujamųjų ieškinijų direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę techniką; 3) išryškinti kai kurias problemines atstovaujamųjų ieškinijų nagrinėjimo Lietuvos civiliniame procese taisykles.

Straipsnio tikslui pasiekti naudojamas analizės *metodas*, kurį pasitelkus atskleidžiamos Atstovaujamųjų ieškinijų direktyvos ir nacionalinio reglamentavimo nuostatos, kritiškai įvertinami šių nuostatų privalumai ir trūkumai, atliekama nurodyto reglamentavimo nuostatų analizė gerosios praktikos (angl. *soft law*) šaltinių bei teisės doktrinos kontekste. Aiškinant teisinį tekstą naudoti teisės aiškinimo metodai – teleologinis teisės aiškinimo metodas naudojamas atskleisti Direktyvos priėmimą paskatinusias priežastis ir tikslus, lingvistinis metodas padeda išanalizuoti teisinio teksto lingvistinę prasmę, o remiantis sisteminiu metodu teisinis tekstas aiškinamas atsižvelgiant į kolektyvinio vartotojų intereso gynimo sistemą kaip visumą.

Atliekamas tyrimas, autorės žiniomis, yra vienas iš pirmųjų bandymų įvertinti Atstovaujamųjų ieškinijų direktyvos įgyvendinimą Lietuvos civilinio proceso teisėje. Užsienio literatūroje Atstovaujamųjų ieškinijų direktyva yra sulaukusi dėmesio¹, tačiau daugiausia yra analizuoti pradiniai siūlymai Direktyvai, o analizė dėl Direktyvos įgyvendinimo konkrečiose valstybėse narėse apsiriboja bendro pobūdžio informacijos pateikimu². Be to, dėl valstybėms narėms paliktos plačios diskrecijos įgyvendinant Direktyvą, temą tikslinga analizuoti įvertinant būtent nacionalinį atstovaujamųjų ieškinijų reglamentavimą. Lietuvių kalba atstovaujamųjų ieškinijų institutą analizavo L. Novikovienė ir A. Novikovaitė³, viešojoje erdvėje pagrindinius atstovaujamųjų ieškinijų ypatumus yra komentavęs profesorius V. Mikelėnas⁴.

Pagrindiniai teisės aktai, kuriais remtasi straipsnyje, yra Atstovaujamųjų ieškinijų direktyva⁵, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas (toliau – ir Įgyvendinimo įstatymas)⁶, Civilinio proceso kodeksas (toliau – ir CPK)⁷. Darbe taip pat remtasi nurodytų teisės aktų pakeitimų aiškinamaisiais raštais⁸, Europos Komisi-

¹ GSELL, Beate (2021). The new European Directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – A huge, but blurry step forward, *Common Market Law Review*, 58(5), 1365–1400 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/cola2021086>; IOANNIDOU, Maria (2019). Compensatory collective redress for low value consumer claims in the EU: A reality check, *European Review of Private Law*, 27(6), 1367–1388 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/erpl2019075>; HORNKOHL, Lena (2021). Up- and downsides of the new EU directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – Comments on key aspects, *Journal of European Consumer and Market Law*, 5, 189–199; MISIAK, Hanna (2019). The collective interests of consumers: New definition, new weaknesses, *European Review of Private Law*, 27(6), 1329–1344 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/erpl2019073>.

² BIARD-DENIEUL, Alexandre (2024). Thunder Road: The implementation of the Representative Actions Directive in Europe. *Emory International Law Review*, 38(4), 751–765.

³ NOVIKVIENĖ, Lina; NOVIKVAITĖ, Andrėja (2023). Kolektyvinių vartotojų interesų gynimas atstovaujamoju ieškiniu, Iš: KENSTAVIČIENĖ, Kristina, JAKULEVIČIENĖ, Lyra ir SINKNEVIČIUS, Vytautas (sud.). *Lietuvos teisė 2023: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 141–157 [interaktyvus]. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/8b3413f0-45d3-45a7-9cb5-ba5c9a77e24c>

⁴ MIKELĖNAS, Valentinas (2023). Kokie iššūkiai laukia verslo atsiradus atstovaujamiesiems ieškiniams? [interaktyvus]. <https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/1918445/valentinas-mikelenas-kokie-issukiai-laukia-verslo-atiradus-atstovaujamesiems-ieskiniams>

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2020 m. lapkričio 25 d. dėl atstovaujamųjų ieškinijų siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB. *OJ L* 409, p. 1.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 137-5366.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.

⁸ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 131, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju skirsniu įstatymo projektų aiškinamasis raštas [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86885610236e11edb36fa1cf41a91fd9?jfwid=-ec4ehi2ts>

jos 2021 m. lapkričio 26 d. seminario dėl Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos įgyvendinimo ataskaita⁹, ELI-UNIDROIT pavyzdinėmis civilinio proceso taisyklėmis¹⁰.

1. Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos reikšmė

Pirmieji bandymai reglamentuoti vartotojų kolektyvinio intereso gynybą ES lygiu buvo 1998 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/27/EB dėl draudimų ginant vartotojų interesus¹¹, kurią pakeitė 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus¹². Vis dėlto ieškiniai dėl uždraudimo, nors ir laikytini sveikintina iniciatyva, stokojo veiksmingumo, t. y., patenkinus ieškinį dėl uždraudimo, verslininkas įpareigojamas nutraukti neteisėtus veiksmus (pvz., sustabdyti klaidinančią reklamą, nebenaudoti nesąžiningų vartojimo sutarties sąlygų ir kt.), tačiau jokios kompensacinio pobūdžio teisių gynimo priemonės dėl pažeistų vartotojų interesų nėra taikomos. Dėl šios priežasties Europos Komisija dar 2008 m. žaliojoje knygoje¹³ skatino diskutuoti apie veiksmingesnius vartotojų kolektyvinio intereso gynimo būdus. Po kelerių metų – 2013 m. birželio 11 d., atliepdama aptariamą poreikį efektyvinti vartotojų kolektyvinio intereso gynimą, Europos Komisija išleido neprivalomą rekomendaciją „Dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų“ (toliau – Rekomendacija)¹⁴, kurios 1 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad visose valstybėse narėse turėtų būti nustatyti nacionaliniai įpareigojamojo ir kompensacinio kolektyvinio pobūdžio teisių gynimo mechanizmai. Lietuva buvo viena iš nedaugelio Europos Sąjungos valstybių narių, įgyvendinusių Rekomendaciją – 2015 m. įsigaliojus CPK pakeitimams dėl grupės ieškinio Lietuvoje buvo užtikrinta kolektyvinių interesų gynyba tiek įpareigojimų (uždraudimų) aspektu, tiek kompensacinio pobūdžio teisių gynimo priemonių aspektu. Vis dėlto, praėjus penkeriems metams po Rekomendacijos išviešinimo, Komisija buvo priversta konstatuoti, kad teisės aktų pokyčių prasme Rekomendacijos poveikis buvo ribotas, o devyniose valstybėse narėse vis dar nebuvo jokios galimybės kolektyviai reikalauti kompensacijos masinės žalos padarymo atvejais¹⁵.

⁹ Europos Komisija (2018). *Ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl 2013 m. birželio 11 d. Komisijos rekomendacijos dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų (2013/396/ES) įgyvendinimo* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52018DC0040>

¹⁰ ELI-UNIDROIT (2021). *Model European Rules of Civil Procedure from Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure* [interaktyvus]. <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules>

¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos 1998 m. gegužės 19 d. direktyva 98/27/EB dėl draudimų ginant vartotojų interesus. *OJL* 166, p. 43.

¹² Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. balandžio 23 d. direktyva 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus. *OJL* 110, p. 30.

¹³ Europos Bendrijų Komisija (2008). *Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0794>.

¹⁴ Komisijos 2013 m. birželio 11 d. rekomendacija dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų. *OJL* 201, p. 60.

¹⁵ Europos Komisija (2018). *Ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl 2013 m. birželio 11 d. Komisijos rekomendacijos dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų (2013/396/ES) įgyvendinimo* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52018DC0040>.

Atsižvelgdama į aptartą kontekstą, Europos Komisija 2018 m. pateikė pasiūlymą dėl atstovaujamųjų ieškinių direktyvos¹⁶, kurios galutinė redakcija buvo priimta 2020 m. lapkričio 25 dieną. Direktyvos priėmimą, be kita ko, paskatino ir *Dieselgate* skandalas – tuo metu, kai „Volkswagen“ naudotojams JAV sutiko sumokėti solidžias kompensacijų sumas, Europoje vartotojų teisių gynba gerokai šlubavo, be to, nebuvo homogeniška¹⁷, todėl vienose valstybėse narėse vartotojų teises bent iš dalies pavyko apginti, o kitose, pavyzdžiui, Lietuvoje, kompensacijų vartotojams klausimas nė nebuvo keliamas. Minėta, kad dalyje Europos Sąjungos valstybių narių kolektyvinės gynbos mechanizmai reikalauti nuostolių atlyginimo apskritai nė neegzistavo, todėl Direktyvos reikšmė pozityviems pokyčiams šiose valstybėse narėse yra neabejotina.

Direktyvoje pagal siekiamą tikslą įtvirtinti dviejų rūšių atstovaujamieji ieškiniai: (i) ieškiniai dėl uždraudžiamųjų priemonių (Direktyvos 8 straipsnis); (ii) ieškiniai dėl teisių gynimo būdų (Direktyvos 9 straipsnis). Pažymėtina, kad atstovaujamuosius ieškinius gali reikšti tik įstatyme nustatytus reikalavimus atitinkantys kompetentingi subjektai.

Uždraudžiamuoju ieškiniu yra siekiama uždrausti neteisėtą verslo praktiką ar ją nutraukti, pavyzdžiui, kompetentingas subjektas gali reikšti atstovaujamąjį ieškinį dėl klaidinančios reklamos platinimo nutraukimo. Uždraudžiamųjų ieškinių atveju nereikalaujama, kad suinteresuoti vartotojai išreikštų savo norą būti atstovaujami (netaikoma nei *opt-in*, nei *opt-out* atstovavimo sistema). Tokio ieškinių atveju iš kompetentingo subjekto nėra reikalaujama įrodyti, kad atskiri vartotojai dėl ginčijamų verslininko veiksmų patyrė nuostolius (žalą) ir (ar) kad dėl tokios praktikos esama prekiautojo tyčios ar neatsargumo (Direktyvos straipsnio 3 dalis), t. y. iš esmės įrodinėjami tik verslininko neteisėti veiksmai.

Tuo tarpu reiškiant ieškinį dėl kitų teisių gynimo priemonių, Direktyva nustatyta, kad suinteresuoti vartotojai turi išreikšti valią dėl kompetentingo subjekto teisės atstovauti jų interesams. Valios išreiškimas priklauso nuo konkrečios valstybės narės pasirinkto atstovaujamojo ieškinių modelio – *opt-in* sistemos atveju vartotojas turi tiesiogiai nurodyti, kad sutinka, jog jo interesams būtų atstovaujama atstovaujamuoju ieškiniu, tuo tarpu *opt-out* sistemoje vartotojas yra automatiškai atstovaujamas atstovaujamuoju ieškiniu, tačiau turi teisę nurodyti, kad būti atstovaujamas nepageidauja. Šių ieškinių tenkinimo atveju valstybės narės turi nustatyti terminus, iki kurių vartotojai gali pasinaudoti teisių gynimo priemone (pavyzdžiui, per 6 mėn. nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo). Vartotojams nepasinaudojus teisėmis ginti skirtomis priteistomis lėšomis, remiantis Direktyva leidžiama šių lėšų negrąžinti verslininkui, o skirti jas kitoms vartotojų kolektyvinį interesą užtikrinančioms priemonėms (pavyzdžiui, fondui, iš kurio finansuojami atstovaujamieji ieškiniai, ir (ar) kt.) (Direktyvos 9 straipsnio 7 dalis).

Kadangi kompetentingų subjektų pakankamas finansavimas yra viena iš pagrindinių (arba bent jau pradinių) prielaidų, lemianti atstovaujamųjų ieškinių instituto veiksmingumą ir realų pritaikymą praktikoje¹⁸, Direktyvos reikšmę verta analizuoti būtent šiuo aspektu. Teisės moksle nurodoma keletas galimų šių ieškinių finansavimo būdų: 1) sėkmės mokesčio taikymas; 2) trečiųjų šalių finansavimas; 3) viešasis finansavimas¹⁹.

¹⁶ Europos Komisija (2018). *Pasiūlymas: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti kolektyvinius vartotojų interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0184>.

¹⁷ BERTELLI, Francesca (2021). Dealing with the Dieselgate Scandal in the US and EU. *The Italian Law Journal*, 7(2), 619–645.

¹⁸ VISSCHER, Louis; FAURE, Michael (2021). Law and economics perspective on the EU directive on representative actions. *Journal of Consumer Policy*, 44(3), 472; SILVESTRI, Elisabetta (2024). Introductory Notes on Collective Litigation, in HESS, Burkhard, WOO, Margeret, CADIET, Loic, MENÉTREY, Severine, ir VALLINES GARCÍA, Enrique (eds.) *Comparative Procedural Law and Justice* (Part X Chapter 0), p. 8 [interaktyvus]. www.cplj.org/a/10-0.

¹⁹ VISSCHER, Louis; FAURE, Michael (2021). Law and economics perspective on the EU directive on representative actions. *Journal of Consumer Policy*, 44(3), 472–474.

Atstovaujamųjų ieškinių direktyvoje nustatyta, kad tokio pobūdžio bylose taikomas „pralaimėjęs moka“ principas (Direktyvos 12 straipsnio 1 dalis), taigi kompetentingas subjektas turi pasirūpinti ne tik ikiteisminio pobūdžio išlaidomis, kurios tokio pobūdžio bylose gali būti didelės²⁰, bylos nagrinėjimo teisme finansavimu, bet ir turėti finansinių išteklių pralaimėjimo atveju atlyginti kitos šalies patirtas (protingas) bylinėjimosi išlaidas. pavieniai vartotojai bylinėjimosi išlaidų nedengia (Direktyvos 12 straipsnio 2 dalis), o bent jau tarpvalstybinį ieškinį reiškiantis subjektas turi būti ne pelno organizacija (Direktyvos 4 straipsnio 3 dalies c punktas). Taigi, kaip finansuoti atstovaujamąjį ieškinį, jei kompetentingam subjektui neleidžiama siekti pelno? Direktyvoje siūloma galimybė valstybėms narėms nustatyti, kad kompetentingas subjektas turi teisę reikalauti iš vartotojų nedidelio dalyvio mokesčio (Direktyvos 20 straipsnio 3 dalis), tačiau šis mokestis, neabejotina, visų bylinėjimosi išlaidų nepadengs. Direktyvoje taip pat užsiminta, kad valstybės narės gali apsispręsti dėl trečiųjų šalių finansavimo taikymo, teisinės pagalbos kompetentingiems subjektams suteikimo ir (ar) viešojo finansavimo. Vis dėlto šios nuostatos yra tik rekomendacinės, tad atstovaujamųjų ieškinių finansavimo problema Direktyvoje iš esmės nesprendžiama – tai paliekama padaryti pačioms valstybėms narėms.

Atkreiptinas dėmesys, kad Komisijos pasiūlyme dėl atstovaujamųjų ieškinių direktyvos buvo numatyta, jog vartotojų valios išreiškimas yra nereikalingas ne tik reiškiant ieškinį dėl uždraudimo, bet ir tais atvejais, kai vartotojai patyrė nedidelių nuostolių pareikšdami ieškinį dėl teisių gynimo (nuostolių atlyginimo)²¹. Tokiais atvejais Komisija siūlė teisių gynimo priemonę skirti visuomeniniam tikslui, susijusiam su kolektyvinių vartotojų interesų gynimu (pavyzdžiui, šias lėšas pervesti į specialų fondą, skirtą kolektyviniams ieškiniams finansuoti). Tenka apgailestauti, kad pasiūlymas neatsidūrė galutiniam Direktyvos tekste, taip bent iš dalies sustiprinant atstovaujamųjų ieškinių finansavimo mechanizmą.

Finansavimo taisyklių aiškumas, be abejo, svarbus ir siekiant užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui atstovaujamaisiais ieškiniiais, kai vartotojų kolektyvinis interesas tampa verslo konkurentų kovos priemone šioms nepagrįstai inicijuojant ir finansuojant tokio pobūdžio ieškinius rinkoje veikiančiam konkurentui. Remiantis Direktyva draudžiama finansuoti ieškinius rinkoje veikiančiam konkurentui, taip pat subjektui, nuo kurio finansuotojas yra priklausomas (Direktyvos 10 straipsnio 2 dalies b punktas). Be to, minėta, įtvirtintas papildomas verslo saugiklis – draudžiama tarpvalstybinį ieškinį reiškiančiam subjektui siekti pelno (Direktyvos 4 straipsnio 3 dalies c punktas).

Taigi, privalomomis nuostatomis daugiau dėmesio skyrus verslininko apsaugai nuo nepagrįstų atstovaujamųjų ieškinių nei šių ieškinių gynybos finansavimo mechanizmui sukurti, Direktyvos reikšmė vartotojų kolektyvinio intereso gynybos veiksmingumui neabejotinai mažėja²². Kita vertus, toks reglamentavimas politiškai suprantamas, kadangi valstybės narės trečiųjų šalių finansavimo taisyklės tradiciškai suvokia kaip priklausančias valstybių narių kompetencijos sričiai.

²⁰ Pavyzdžiui, Italijos vartotojų teisių agentūra *Altroconsumo* po *Dieselgate* skandalo inicijavusi bylą prieš *Volkswagen* patyrė daugiau kaip 150 tūkstančių eurų bylinėjimosi išlaidų vien tam, kad informuotų vartotojus apie bylą bei pakviestų juos dalyvauti reiškiant kolektyvinį ieškinį (*Money Makes the World Go Round: Costs and Financing of Collective Redress Actions*, p. 1 [interaktyvus]. https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/BEUC-X-2022-087_Costs_and_financing_of_collective_redress.pdf).

²¹ Europos Komisija (2018). Pasiūlymas: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti kolektyvinius vartotojų interesus, kurią panaikinama Direktyva 2009/22/EB, 6 straipsnio 3 dalis [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0184>.

²² HORNKOHL, Lena (2021). Up- and downsides of the new EU directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – Comments on key aspects. *Journal of European Consumer and Market Law*, 5, p. 198; GSELL, Beate (2021). The new European Directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – A huge, but blurry step forward, *Common Market Law Review*, 58(5), 1393–1395 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/cola2021086>.

2. Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos įgyvendinimo technika

Lietuvoje atstovaujamųjų ieškinių institutas įgyvendintas Vartotojų teisių apsaugos įstatyme, nurodant subjektus, galinčius reikšti atstovaujamąjį ieškinį, ir Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatyme, nustatant šių bylų nagrinėjimo ypatumus. Įstatymų leidėjas, nusprenddamas atstovaujamuosius ieškinius reglamentuoti specialiuose įstatymuose, apsiribojo lakoniška nuoroda į CPK 1 straipsnio 4 dalį, pagal kurią, įgyvendinant ES ir tarptautinės teisės aktus kituose nei CPK teisės aktuose, gali būti nustatomos kitokios nei CPK nustatytos bylų nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir vykdymo taisyklės²³. Vis dėlto svarstyтина, ar tokia Direktyvos įgyvendinimo technika yra pagrįsta.

Civilinio proceso teisė yra kodifikuota teisės šaka – tiek bendrosios, tiek atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo taisyklės yra įtvirtintos Civilinio proceso kodekse. Nors remiantis CPK 1 straipsnio 4 dalimi leidžiama ES teisės aktus įgyvendinti specialiaame įstatyme, tačiau toks įgyvendinimo būdas neturėtų būti visais atvejais automatiškai taikoma taisyklė. Atkreiptinas dėmesys, kad Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo normos iš esmės nustato tik labai siauras tarptautinį elementą turinčių bylų nagrinėjimo taisykles tiesiogiai taikytinų ES teisės aktų atveju (pvz., žyminį mokesčių Europos mokėjimo įsakymo procedūrai ar Europos sąskaitos blokavimo įsakymo procedūrai) arba reglamentuoja tarptautinio bendradarbiavimo taisykles (pvz., dėl centrinių įstaigų paskyrimo, dokumentų kalbos ir kt.). Atstovaujamųjų ieškinių direktyva šiuo aspektu yra neįprasto pobūdžio ES teisės aktas, kadangi ja reikalaujama reglamentuoti atskiros kategorijos (atstovaujamųjų ieškinių) bylų nagrinėjimo ypatumus, įskaitant ir vidaus pobūdžio ginčus (Direktyvos 2 straipsnio 1 dalis).

Doktrinoje nėra bendros nuomonės dėl atstovaujamųjų ir grupės ieškinių santykio²⁴, tačiau abu šie ieškiniai iš esmės yra skirti tam pačiam tikslui (kolektyvinio intereso gynybai). Pavyzdžiui, ELI-UNIDROIT pavyzdinės civilinio proceso taisyklės atstovaujamiesiems ir grupės ieškiniam nagrinėti nustato analogiškas taisykles (ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 204–232 straipsniai), t. y. iš esmės nedaro skirties tarp aptariamų ieškinių rūšių, išskyrus grupei atstovaujančią subjektą (ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 208 straipsnis), ir juos įvardija kaip kolektyvinius ieškinius. Tuo tarpu Lietuvoje galiojantis grupės ieškinių reglamentavimas, nors ir skirtas tam pačiam tikslui, turi reikšmingų skirtumų nuo Direktyvoje reglamentuojamų atstovaujamųjų ieškinių – pavyzdžiui, reikšdami grupės ieškinį grupės nariai yra laikomi ieškovais (441⁵ straipsnio 1 dalis), grupės ieškinių finansavimo išlaidos tenka grupės nariams (CPK 441⁴ straipsnio 4 dalis, 441¹⁵–441¹⁷ straipsniai),

²³ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 131, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju skirsniu įstatymo projektų aiškinamasis raštas, p. 2 [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86885610236e11edb36fa1cf41a91fd9?jfwid=ec4ehi2ts>

²⁴ CAFAGGI, Fabrizio ir MICKLITZ, Hans-Wolfgang, 2008. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. *EUI Working Paper Law* 2008/29, 26–32. European University Institute [interaktyvus]. <https://hdl.handle.net/1814/9848>; SILVESTRI, Elisabetta (2024). Introductory Notes on Collective Litigation, in HESS, Burkhard, WOO, Margaret, CADIET, Loic, MENÉTREY, Severine, ir VALLINES GARCÍA, Enrique (eds.). *Comparative Procedural Law and Justice* (Part X Chapter 0), p. 3–5 [interaktyvus]. www.cplj.org/a/10-0. Pavyzdžiui, Anglijoje grupės ieškinyje ir atstovaujamasis ieškinyje yra laikomas atskiromis kolektyvinio intereso gynimo formomis, o skiriamuoju šių ieškinių bruožu yra laikomas tas faktas, kad atstovaujamojo ieškinio atveju kompetentingas subjektas reiškia ieškinį savo vardu, individualūs vartotojai procese nedalyvauja ir, be kita ko, priešingai nei grupės ieškiniai, atstovaujamajam ieškiniai taikoma *opt-out* sistema (ANDREWS, Neil, (2012). Multi-Party Actions and Complex Litigation in England. *European Business Law Review*, 23(1), p. 13 [interaktyvus] <https://doi.org/10.54648/eulr2012001>).

be to, taikant grupės ieškinio institutą gali būti nagrinėjami ir individualūs grupės narių reikalavimai (CPK 441⁵ straipsnio 4 ir 6 dalys).

Atsižvelgiant į nurodytus aspektus, svarstytina, ar visi kolektyvinio intereso gynybos ypatumai neturėtų būti reglamentuojami būtent Civilinio proceso kodekse sukuriant nuoseklią tokių bylų nagrinėjimo sistemą.

Kita vertus, atstovaujamojo ieškinio specifika yra susijusi su atstovaujamų subjektų grupe – vartotojais. Lietuvoje vartotojų teisė vis dar suvokiama tik per materialinės teisės prizmę iš esmės neskiriant dėmesio vartojimo ginčų nagrinėjimo procesinėms taisyklėms. Toks požiūris neatliepia Europos Sąjungos vartotojų teisės tendencijų ir gausios Teisingumo Teismo praktikos šioje srityje. Remiantis Teisingumo Teismo praktika, vartotojams turi būti užtikrinta veiksminga teisė į teisminę gynybą, o tai savo ruožtu reiškia, kad kai kurios įprastos nacionalinio civilinio proceso taisyklės, pavyzdžiui, taisyklės dėl procesinių terminų²⁵, bylinėjimosi išlaidų²⁶, atstovavimo²⁷, *res judicata* principo taikymo²⁸, teismo įsakymo instituto taikymo²⁹ ir kt. turi būti peržiūrėtos atitiktis ES teisės veiksmingumo principui aspektu ir, galimai, modifikuotos. Taigi, galbūt Lietuvai reikia platesnio, conceptualaus požiūrio į vartojimo ginčus, apimant ne tik kolektyvinio vartotojų intereso gynybos ypatumus, bet ir individualių vartojimo ginčų nagrinėjimo specifiką, šias taisykles įtvirtinant bendroje procesinių normų sistemoje?

Siekiant užtikrinti ne tik Direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, bet ir jos veiksmingą įgyvendinimą, siūlytina iš naujo apvarstyti pasirinktą Direktyvos įgyvendinimo techniką. Atstovaujamųjų ieškinių reglamentavimas Civilinio proceso kodekse galėtų suteikti daugiau nuoseklumo bei sistemiskumo, padėtų išvengti bylų nagrinėjimo taisyklių fragmentacijos, be to, atvertų galimybių platesnei diskusijai dėl vartotojų procesinių garantijų sistemos įtvirtinimo.

3. Atstovaujamųjų ieškinių reglamentavimo ypatumai

Kadangi tiek atstovaujamasis ieškinys, tiek grupės ieškinys yra kolektyvinio intereso gynimo priemonės, šių bylų nagrinėjimo ypatumai analizuojami lyginamuoju aspektu, be kita ko, atsižvelgiant į gerąją civilinio proceso reglamentavimo praktiką – ELI-UNIDROIT pavyzdines civilinio proceso taisykles. Remiantis Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 31²⁴ straipsnio 1 dalimi, atstovaujamiesiems ieškiniams taikomos bendrosios ginčo teisenos taisyklės, atsižvelgiant į įgyvendinimo įstatyme nustatytus ypatumus.

3.1. Teisingumas

Įgyvendinimo įstatyme nenustatoma jokių specialių teisingumo taisyklių reiškiant atstovaujamąjį ieškinį. CPK 26 straipsnyje nustatyta, kad visas civilines bylas pirmąja instancija nagrinėja apylinkės teismai, išskyrus bylas, nurodytas CPK 27, 28 straipsniuose. CPK 27, 28 straipsniuose nenurodyta, kad atstovaujamuosius ieškinius nagrinėtų apygardos teismai, todėl, remiantis bendrąją taisykle, atstovaujamieji ieškiniai turi būti reiškiami apylinkės teismuose pagal atsakovo gyvenamąją (buveinės) vietą (CPK 29 straipsnis). Tuo tarpu remiantis CPK 441¹ straipsnio 4 dalimi grupės ieškinio bylas

²⁵ *EOS KSI Slovensko s.r.o.* [ESTT], Nr. C-448/17, [2018-09-20]. ECLI:EU:C:2018:745.

²⁶ *Caixabank* [ESTT], Nr. C-224/19, [2020-07-16]. ECLI:EU:C:2020:578.

²⁷ *Banco Español de Crédito* [ESTT], Nr. C-618/10, [2012-06-14]. ECLI:EU:C:2012:349.

²⁸ *MA v. Ibercaja Banco SA* [ESTT], Nr. C-600/19, [2022-05-17]. ECLI:EU:C:2022:394.

²⁹ *Finanmadrid* [ESTT], Nr. C-49/14, [2016-02-18]. ECLI:EU:C:2016:98.

pirmąją instanciją nagrinėja apygardos teismai pagal atsakovo buveinės (gyvenamąją) vietą (CPK 29 straipsnis).

Apygardos teismų kompetencijai įprastai yra priskiriamos sudėtingesnėmis laikomos specializuotos bylos, pavyzdžiui, bylos dėl autorių teisių, dėl bankroto ir restruktūrizavimo, juridinio asmens veiklos tyrimo, priverstinio akcijų pardavimo, viešųjų pirkimų ir kt. (CPK 27 straipsnis). Be to, specialių kategorijų bylas priskyrus apygardos teismams nagrinėti pirmąją instanciją, šios kategorijos bylose lengviau užtikrinti horizontalaus teismo precedento įgyvendinimą. Dėl minėtų priežasčių svarstyta, ar atstovaujamųjų ieškinių, pasižyminčių dideliu specifiskumu bei iš to kylančiu bylos nagrinėjimo sudėtingumu, analogiškai grupės ieškinio institutui, nereikėtų priskirti apygardos teismų kompetencijai. Tokiu būdu kolektyvinio intereso gynība būtų sutelkta apygardos teismuose, užtikrintas didesnis teisminės praktikos nuoseklumas.

3.2. Atstovavimas. Privalomas advokato dalyvavimas

Grupės ieškinio bylose advokato atstovavimas grupei yra būtinas, išskyrus, kai grupei atstovauja asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (CPK 441¹ straipsnio 3 dalis). Tokio reikalavimo reiškiant atstovaujamąjį ieškinį nėra nustatyta, tad už bylos vedimą teisme gali būti atsakingas asmuo, neturintis specialių teisinių žinių. Šiuo aspektu pažymėtina, kad kolektyvinio intereso gynimo bylas nagrinėjant abiem atvejais reikia specifinių tiek civilinio proceso teisės, tiek materialinės teisės žinių, parengtos bylinėjimosi strategijos, todėl nėra nuoseklu vienu atveju ginant kolektyvinį interesą reikalauti, kad dalyvautų advokatas, o kitu atveju to nereikalauti. Be kita ko, atstovaujamųjų ieškinių taikymo sritis gali būti gana specifinė – atstovaujamieji ieškiniai gali būti reiškiami dėl Direktyvos 1 priede nurodytų teisės aktų pažeidimų, pavyzdžiui, atstovaujamasis ieškinytis gali būti pareiškiamas dėl ES teisės pažeidimų tokiose srityse, kaip antai duomenų apsauga, finansinės paslaugos, kelionės ir turizmas, energetika ir telekomunikacijos, aplinkosauga ir kt. Abejotina, ar be advokato dalyvavimo vartotojų kolektyvinio intereso gynimas dėl, pavyzdžiui, Bendrojo duomenų apsaugos reglamento pažeidimo, išties gali būti efektyvus – tokio pobūdžio bylose gali tecti įrodinėti sudėtingus deliktus, pasitelkti ekspertus, sukurti bylinėjimosi strategiją ir kt. Nepriklausomai nuo to, kokio pobūdžio kolektyvinis ieškinytis yra reiškiamas (grupės ar atstovaujamasis), ELI-UNIDROIT pavyzdinėse civilinio proceso taisyklėse nurodoma, jog advokato dalyvavimas tokiaime procese yra būtinas (ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 209 straipsnio c punktas).

Siūlytina šį aspektą suvienodinti su grupės ieškinio atstovavimo ypatumais, numatant privalomą advokato dalyvavimą ieškovo pusėje, kartu įtvirtinant išimtį, kad advokato dalyvavimas nebūtinai, kai kompetentingas subjektas veda byla per darbuotoją, turintį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

3.3. Išankstinė ginčo sprendimo ne teisme tvarka

Ieškinių dėl uždraudimo atveju įstatymų leidėjas nusprendė pasinaudoti Direktyvoje nurodyta galimybe nustatyti privalomą išankstinę ginčo sprendimo ne teisme tvarką (Direktyvos 8 straipsnio 4 dalis, Įgyvendinimo įstatymo 31²⁹ straipsnio 1 dalis). Toks pasirinkimas yra pagrįstas – verslininką įspėjus apie jo neteisėtus veiksmus ir reikalavimą juos nutraukti, verslininkas, įvertinęs reikalavimo pagrįstumą, iš principo skatinamas neteisėtus veiksmus nutraukti be teismo įsikišimo. Tokiu būdu taupomi ginčo šalių ir teismo finansiniai bei laiko ištekliai. Kita vertus, ieškinių dėl teisių gynimo atveju, priešingai grupės ieškinui, privaloma išankstinė ginčo sprendimo ne teisme tvarka nenustatyta. Diskutuotina, ar šioje vietoje reikia teisinio reglamentavimo įvairovės, ar ginčo sprendimas ne teisme tokio pobūdžio ginčiuose turėtų būti skatinamas, nepriklausomai nuo to, kas reiskia ieškinį, kaip ekonominiu požiūriu

efektyvesnė ginčo sprendimo priemonė³⁰ (Direktyvos konstatuojamosios dalies 53 punktas). Atkreiptinas dėmesys, kad pagal naujausias gerosios praktikos tendencijas ginčo sprendimas ne teisme skatinamas, pavyzdžiui, reglamentuojant tokio proceso metu sudarytų taikos sutarčių patvirtinimo teisme klausimą (ELI-UNIDROIT Pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 212 straipsnio 1 dalies d punktas, 229–232 straipsniai).

3.4. Ieškiniai dėl teisių gynimo

Ieškinių dėl teisių gynimo atveju Lietuva pasirinko *opt-in* sistemą, pagal kurią reikia, kad vartotojai išreikštų sutikimą būti atstovaujami atstovaujamoju ieškiniu. Atitinkamai, prieš kreipdamasis į teismą, kompetentingas subjektas jau turi turėti bent dalies atstovaujamų vartotojų sutikimus dėl atstovavimo bei jų duomenis (Įgyvendinimo įstatymo 31³⁰ straipsnio 2 dalis) ir juos pateikti teismui kartu su teikiamu ieškiniu.

Ekonominės teisės teorijos požiūriu, veiksmingai vartotojų racionalios apatijos problemą gali išspręsti tik *opt-out* sistemos taikymas – dėl patirto nedidelio nuostolio vartotojams racionaliausias sprendimas yra paprasčiausiai nedaryti nieko. *Opt-in* sistemos šios problemos tiesiog nesprendžia, tad jų veiksmingumas yra abejotinas³¹. Lietuvių autoriai taip pat nurodo, kad įstatymų leidėjo pasirinktas *opt-in* modelis gali lemti atstovaujamųjų ieškinių mažesnę populiarumą bei efektyvumą³².

Pažymėtina, kad tose valstybėse narėse, kuriose kolektyvinio intereso gynyba veikia gana sėkmingai (pavyzdžiui, Olandijoje, Portugalijoje), taikomos būtent *opt-out* sistemos³³. Dalyje valstybių narių (pavyzdžiui, Belgijoje) taikomas mišrus modelis, kai sistemos parinkimas priklauso nuo bylos aplinkybių³⁴. Toks požiūris, be kita ko, rekomenduojamas ir ELI-UNIDROIT pavyzdinėse civilinio proceso taisyklėse: teismui leidžiama nurodyti taikyti *opt-out* procedūrą, kai grupės nariai negali pareikšti individualaus ieškinio dėl nedidelės ieškinio sumos (adresuojama racionalios apatijos problema) arba kai yra rizika, kad reikšminga nukentėjusių asmenų dalis neprisisidės prie kolektyvinio ieškinio (adresuojama informacijos disbalanso problema) (ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 215 straipsnis). Grupės ieškinio institutui Lietuvos teisėje egzistuojant jau beveik 10 metų, pribrendo laikas diskutuoti, ar Lietuvoje taikomas išimtinai *opt-in* modelis pasiteisino, ir svarstyti, ar analogiškas modelis turėtų būti taikomas ir atstovaujamam ieškiniui. Galbūt jau verta imtis ryžtingesnio reglamentavimo, tam tikrais atvejais leidžiant *opt-out* sistemos taikymą?

Patenkinus atstovaujamąjį ieškinį dėl teisių gynimo, Įgyvendinimo įstatymo 31³⁰ straipsnio 6 dalyje reikalaujama, kad teismas sprendimo rezoliucinėje dalyje nurodytų konkrečius vartotojus, kurie turi teisę

³⁰ VISSCHER, Louis; FAURE, Michael (2021). Law and economics perspective on the EU directive on representative actions. *Journal of Consumer Policy*, 44(3), p. 477; WAGNER, Gerhard (2011). Collective redress – Categories of loss and legislative options. *Law Quarterly Review*, 127, 78.

³¹ IOANNIDOU, Maria (2019). Compensatory collective redress for low value consumer claims in the EU: A reality check. *European Review of Private Law*, 27(6), 1373. <https://doi.org/10.54648/erpl2019075>.

³² NOVIKOVENĖ, Lina; NOVIKOVAITĖ, Andrėja (2023). Kolektyvinių vartotojų interesų gynimas atstovaujamoju ieškiniu. in KENSTAVIČIENĖ, Kristina, JAKULEVIČIENĖ, Lyra ir SINKNEVIČIUS, Vytenis (sud.) *Lietuvos teisė 2023: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 153–154 [interaktyvus]. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/8b3413f0-45d3-45a7-9cb5-ba5c9a77e24c>

³³ BIARD-DENIEUL, Alexandre (2024). Thunder Road: The implementation of the Representative Actions Directive in Europe. *Emory International Law Review*, 38(4), 758.

³⁴ Europos Komisija (2021). *Praktinis seminaras dėl Direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų veiksmų įgyvendinimo. 2021 m. lapkričio 26 d. diskusija Nr. 3 dėl vartotojų informavimo, dalyvavimo ir žalos atlyginimo paskirstymo*, p. 6 [interaktyvus]. https://commission.europa.eu/publications/workshop-implementation-representative-actions-directive-eu-20201828_en.

pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis. Pagal to paties straipsnio 7 dalį suteikiama teisė vykdomąjį raštą gauti kompetentingam subjektui ir (ar) teismo sprendime nurodytiems konkretiems vartotojams. Jeigu teismo sprendime nurodomi konkretūs vartotojai, kurie gali pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis, ir šiems vartotojams suteikta teisė išsiimti vykdomuosius raštus, manytina, kad kompetentingas subjektas galėtų išsiimti vykdomąjį raštą tik dėl bylinėjimosi išlaidų. Dėl jau ne kartą aptartų vartotojų elgsenos ypatumų toks vykdymo modelis yra abejotinas – veiksmingesnėmis laikomos tos priverstinio vykdymo sistemos, kai iš vartotojų nereikalaujama aktyvaus veikimo. Pavyzdžiui, Portugalijoje kompensacijų vartotojams paskirstymu rūpinasi kompetentingas subjektas, kuris vartotojams nepaskirstytą sumą skiria viešajam tikslui³⁵. Teismo sprendimo įvykdymas kompetentingam subjektui nustatytas ir ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 227 straipsnio 3 dalyje.

3.5. Atstovaujamųjų ieškinių finansavimas ir bylinėjimosi išlaidos

Analizuojant Direktyvos nuostatas jau minėta, kad viena iš esminių sąlygų atstovaujamųjų ieškinių instituto sėkmei – pakankamas kompetentingų subjektų finansavimas. Taip pat minėta, kad Direktyvoje šiuo aspektu nėra privalomųjų nuostatų, tad visas taisykles dėl kompetentingų subjektų finansavimo sistemos nustato valstybės narės.

Pirma, Direktyvoje pateikiamas siūlymas apriboti kompetentingam subjektui taikomus administracinius teismo mokesčius (Direktyvos 20 straipsnio 2 dalis). Nors tiesiogiai tokios taisyklės Lietuvos įstatymų leidėjas nenustatė, tačiau kompetentingas subjektas turėtų būti atleidžiamas nuo žyminio mokesčio mokėjimo CPK 83 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, kadangi iš esmės reiškia kolektyvinį ieškinį vartotojų viešajam interesui ginti.

Antra, Direktyvoje nurodoma, kad kompetentingiems subjektams gali būti skirtas viešasis finansavimas. Šia opcija Lietuva bent jau iš dalies naudojasi – Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, įgaliota reikšti nacionalinius atstovaujamuosius ieškinius ir tarpvalstybinius ieškinius dėl uždraudimo, yra biudžetinė įstaiga ir finansavimą gauna būtent iš viešųjų lėšų. Vis dėlto dažnu atveju vien tik viešasis finansavimas gali būti nepakankamas, todėl reikia ieškoti papildomų kompetentingų subjektų finansavimo būdų.

Trečia, Direktyvos 10 straipsnyje nurodyta, kad atstovaujamąjį ieškinį finansuoti gali trečioji šalis. Tokia galimybė įtvirtinta Įgyvendinimo įstatymo 31²⁷ straipsnyje, tačiau trečiųjų šalių finansavimas Lietuvoje nėra reglamentuotas. Atstovaujamųjų ieškinių reglamentavimo tobulinimas galėtų tapti puikia proga sukurti trečiųjų šalių finansavimo taisykles ir, be kita ko, detaliau reglamentuoti sėkmės mokesčio taikymą, įkvėpimo ieškant, pavyzdžiui, minėtose ELI-UNIDROIT pavyzdinėse civilinio proceso taisyklėse (ELI-UNIDROIT pavyzdinių civilinio proceso taisyklių 237 straipsnis).

Ketvirta, kadangi trečiųjų šalių finansavimo galimybė yra mažai tikėtina reiškiant neturtinius reikalavimus, specialus fondas galėtų užtikrinti platesnes galimybes finansuoti tokius ieškinius. Tenka apgailestauti, kad įstatymų leidėjas dėl tokios galimybės Įgyvendinimo įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte plačiau nepasisakė ir diskusija šiuo aspektu iš esmės nevyko.

³⁵ Europos Komisija (2021) *Praktinis seminaras dėl Direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų veiksmų įgyvendinimo. 2021 m. lapkričio 26 d. diskusija Nr. 3 dėl vartotojų informavimo, dalyvavimo ir žalos atlyginimo paskirstymo* [interaktyvus]. https://commission.europa.eu/publications/workshop-implementation-representative-actions-directive-eu-20201828_en

Išvados

1. Atstovaujamųjų ieškinių direktyvoje įtvirtintų ieškinių dėl teisių gynimo priemonių reglamentavimas ES mastu yra svarbus vartotojų teisės laimėjimas, turintis didesnę reikšmę tose valstybėse narėse, kuriose tokia kolektyvinės gynybos priemonė vartotojams nebuvo prieinama. Kita vertus, Direktyvoje reglamentuoti tik būtiniausi bendriems atstovaujamiesiems ieškiniams taikomi standartai ir iš esmės nesprendžiama atstovaujamųjų ieškinių finansavimo problema. Atsižvelgiant į tai, atstovaujamųjų ieškinių instituto reikšmė vartotojų kolektyvinio intereso gynybos veiksmingumui labai priklausys nuo nacionalinio reglamentavimo kokybės ir kolektyvinės gynybos mechanizmo atitinkamose valstybėse narėse tradicijų.
2. Diskutuotina, ar pasirinkta Direktyvos įgyvendinimo technika yra pagrįsta. Nors pagal CPK 1 straipsnio 4 dalį leidžiama ES teisės aktus įgyvendinti specialiaame įstatyme, reikia apsvarstyti, ar nevertėtų sukurti bendros bylų dėl kolektyvinių ieškinių nagrinėjimo sistemos būtent Civilinio proceso kodekse. Be kita ko, įstatymų leidėjas turėtų apgalvoti ne tik vartotojų kolektyvinio intereso gynybos reglamentavimą, bet ir atkreipti dėmesį į vartotojų procesines garantijas individualiuose ginčiuose, taip užtikrinant nuoseklų ir sisteminių požiūrį į vartojimo ginčų nagrinėjimo ypatumus.
3. Kolektyvinių ieškinių nagrinėjimo ypatumų reglamentavimas turėtų būti nuoseklesnis – reikia suvienodinti teisingumo, privalomo advokato dalyvavimo ir išankstinio privalomo ginčo sprendimo ne teisme taisyklės tiek reiškiant atstovaujamąjį ieškinį, tiek grupės ieškinį. Kai kuriems kitiems aspektams – atstovaujamųjų ieškinių finansavimas, galimybė tam tikrais atvejais taikyti *opt-out* sistemos modelį aptarti reikėtų platesnės diskusijos ir ryžtingesnių įstatymų leidėjo iniciatyvų.

Literatūra

Europos Sąjungos teisės aktai

- Europos Parlamento ir Tarybos 1998 m. gegužės 19 d. direktyva 98/27/EB dėl draudimų ginant vartotojų interesus. *OJ L* 166, p. 43.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. balandžio 23 d. direktyva 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus. *OJ L* 110, p. 30.
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2020 m. lapkričio 25 d. dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB. *OJ L* 409, p. 1.
- Komisijos 2013 m. birželio 11 d. rekomendacija dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų. *OJ L* 201, p. 60.

Nacionaliniai teisės aktai

- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
- Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, 12-488.
- Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 137-5366.

Specialioji literatūra

- ANDREWS, Neil (2012). Multi-Party Actions and Complex Litigation in England. *European Business Law Review*, 23(1), 1–24 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/eulr2012001>
- BERTELLI, Francesca (2021). Dealing with the Dieselgate Scandal in the US and EU, *The Italian Law Journal*, 7(2), 619–645.
- BIARD-DENIEUL, Alexandre (2024). Thunder Road: The implementation of the Representative Actions Directive in Europe, *Emory International Law Review*, 38(4), 751–765.
- CAFAGGI, Fabrizio; Micklitz, Hans-Wolfgang (2008). *Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward*. EUI Working Paper LAW 2008/29. European University Institute [interaktyvus]. <https://hdl.handle.net/1814/9848>

- GSELL, Beate (2021). The new European Directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – A huge, but blurry step forward, *Common Market Law Review*, 58(5), 1365–1400 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/cola2021086>
- HORNKOHL, Lena (2021). Up- and downsides of the new EU directive on representative actions for the protection of the collective interests of consumers – Comments on key aspects, *Journal of European Consumer and Market Law*, 5, 189–199.
- IOANNIDOU, Maria (2019). Compensatory collective redress for low value consumer claims in the EU: A reality check. *European Review of Private Law*, 27(6), 1367–1388, [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/erpl2019075>
- MISIAK, Hanna (2019). The collective interests of consumers: New definition, new weaknesses. *European Review of Private Law*, 27(6), 1329–1344 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.54648/erpl2019073>
- NOVIKOVENĖ, Lina; Novikovaite, Andrėja (2023). Kolektyvinių vartotojų interesų gynimas atstovaujamuoju ieškiniu. Iš: KENSTAVIČIENĖ, Kristina; JAKULEVIČIENĖ, Lyra ir SINKNEVIČIUS, Vytautas (sud.). *Lietuvos teisė 2023: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 141–157 [interaktyvus]. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/8b3413f0-45d3-45a7-9cb5-ba5c9a77e24c>
- SILVESTRI, Elisabetta (2024). Introductory Notes on Collective Litigation, in HESS, Burkhard, WOO, Margaret, CADIET, Loic, MENÉTREY, Severine, VALLINES GARCÍA, Enrique (sud.). *Comparative Procedural Law and Justice* (Part X Chapter 0) [interaktyvus]. www.cplj.org/a/10-0
- VISSCHER, Louis ; FAURE, Michael (2021). Law and economics perspective on the EU directive on representative actions. *Journal of Consumer Policy*, 44(3), 455–482.
- WAGNER, Gerhard (2011). Collective redress – Categories of loss and legislative options, *Law Quarterly Review*, 127, 55–82.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

- Caixabank [ESTT], Nr. C-224/19, [2020-07-16]. ECLI:EU:C:2020:578.
- MA v. Ibercaja Banco SA [ESTT], Nr. C-600/19, [2022-05-17]. ECLI:EU:C:2022:394.
- Finanmadrid [ESTT], Nr. C-49/14, [2016-02-18]. ECLI:EU:C:2016:98.
- Banco Español de Crédito [ESTT], Nr. C-618/10, [2012-06-14]. ECLI:EU:C:2012:349.
- EOS KSI Slovensko s.r.o. [ESTT], Nr. C-448/17, [2018-09-20]. ECLI:EU:C:2018:745.

Kiti šaltiniai:

- BEUC (2022). *Money Makes the World Go Round: Costs and Financing of Collective Redress Actions* [interaktyvus]. https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/BEUC-X-2022-087_Costs_and_financing_of_collective_redress.pdf
- ELI-UNIDROIT (2021). *Model European Rules of Civil Procedure from Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure* [interaktyvus]. <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules>
- Europos Bendrijų Komisija (2008). *Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0794>
- Europos Komisija (2018). *Ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl 2013 m. birželio 11 d. Komisijos rekomendacijos dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų (2013/396/ES) įgyvendinimo* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52018DC0040>
- Europos Komisija (2018). *Pasiūlymas: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl atstovaujamųjų ieškinių siekiant apsaugoti kolektyvinius vartotojų interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0184>
- Europos Komisija (2021). *Praktinis seminaras dėl Direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamųjų veiksmų įgyvendinimo. 2021 m. lapkričio 26 d. diskusija Nr. 3 dėl vartotojų informavimo, dalyvavimo ir žalos atlyginimo paskirstymo* [interaktyvus]. https://commission.europa.eu/publications/workshop-implementation-representative-actions-directive-eu-20201828_en
- Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 131, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju skirsnio įstatymo projektų

aiškinamasis raštas [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86885610236e11edb36fa1cf41a91fd9?jfwid=-ec4ehi2ts>

MIKELĖNAS, Valentinas (2023). *Kokie iššūkiai laukia verslo atsiradus atstovaujamesiems ieškiniams?* [interaktyvus]. <https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/1918445/valentinas-mikelenas-kokie-issukiai-laukia-verslo-atsiradus-atstovaujamesiems-ieskiniams>

Monika Sirvydytė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė. Magistro studijų metu pagal mainų programą ERASMUS+ mokėsi Gento universiteto Teisės fakultete (Belgija), dalyvavo Paryžiaus arbitražo akademijoje (Prancūzija), atstovavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto komandai Willem C. Tarptautinio komercinio arbitražo inscenizacijoje. Didžiąją profesinės karjeros dalį dirbo nacionaliniuose teismuose teisėjo padėjėja, kvalifikaciją kėlė Europos teisės mokyklos (ERA) organizuojamuose mokymuose. Doktorantūros studijų metu stažavosi Europos Sąjungos Teisingumo Teisme (Liuksemburgas) bei Gento universiteto Teisės fakultete (Belgija). Tiria Europos Sąjungos vartotojų teisės įtaką nacionalinėms civilinio proceso taisyklėms, domisi Europos Sąjungos civilinio proceso harmonizavimo problemineis aspektais.

Monika Sirvydytė is a doctoral student at the Faculty of Law of Vilnius University. In the course of her Master's studies, she studied under the *ERASMUS+* exchange program at the Faculty of Law of Ghent University (Belgium), participated in the Paris Arbitration Academy (France), and represented Vilnius University Faculty of Law team in the Willem C. International Commercial Arbitration staging. She has worked for the majority of her professional career as a judicial assistant in national courts, and improved her qualifications in training courses organized by the European Law School (ERA). During her doctoral studies, she interned at the Court of Justice of the European Union (Luxembourg) and at the Faculty of Law of Ghent University (Belgium). She researches the influence of European Union consumer law on national civil procedure rules, and is interested in some problematic aspects of the harmonisation of the European Union civil procedure.